

THE
PINK MACHINE PAPERS

#8 - nr. 1 / 2002

Den Oansenliga Handlingen

Alf Rehn

#8
nr.1 / 2002

**Den Oansenliga Handlingen -
kring väntande och tråkighet som
företagsekonomiska fenomen**

Alf Rehn

The Pink Machine Papers
ISSN 1650 - 4062
Stockholm, 2002

Alf Rehn
Institutionen för Industriell Ekonomi och Organisation
Kungliga Tekniska Högskolan
Drottning Kristinas Väg 35D
10044 Stockholm, Sverige

alf@pinkmachine.com

Den Oansenliga Handlingen – kring väntande och tråkighet som företagsekonomiska fenomen

VANLIGHET, VÄNTANDE

Tänk er en vanlig arbetsdag på ett kontor. Den inbegriper antagligen saker som att söka sig till sitt arbetsrum, reda upp en aning på det bord vid vilket man arbetar, förstrött läsande av post och e-mail, hämtande av kaffe och liknande processer. Under arbetsdagen kommer man sannolikt att upprepa något snarlikt upp till ett tiotal gånger. Vad det kommer till det egentliga arbetet på ett kontor består detta långt av göromål som är svåra att beskriva på något speciellt smickrande eller fängslande sätt. Mycket tid går åt att läsa papper, kommunicera med människor, tala i telefon samt att skriva och räkna. Observerar man processer i arbetslivet lägger man också lätt märke till hur mycket tid som går åt till att vänta på andra. Överlag är mycket av vad som pågår under en normal arbetsdag till synes obetydligt, särskilt om man betraktar dessa skeenden för sig. Det är först när man väljer att beskriva det hela på en mera övergripande nivå som vi får upplevelsen av att förstå vad som görs: planera byggnad, utveckla strategi, sälja olja. Om vi betraktar det partikulära upplever vi en för stor splittring, och känner det som om det betydelsefulla ersatts av det *vardagliga*. Förståelse upplevs ju ofta som att saker och ting satts in i ett större sammanhang, att de generaliserats. I vetenskapen ses denna rörelse som resan från de empiriska fenomenen till den allmänna teorin. Vardaglighet blir på detta sätt presenterat som det vetenskapligas och det intressantas motsats.

Betraktar man dock det vardagliga lite närmare, märker man ganska snabbt att de tillsynes enkla aktiviteter som kännetecknar den är långt ifrån enkla. I en essä vid namn

Om hälsningsceremonier, mikromakt och asocial pratsamhet (1987) har Johan Asplund, Sveriges mest betydande vardaglighetsforskare, beskrivit de stora svårigheter som kan uppstå i det vardagliga hälsandet, speciellt om man försöker sluta med detsamma. Att sluta hälsa på sin granne är varken lätt eller teoretiskt ointressant. Själva handlingen ställer höga krav på självkontroll, och den situation som uppstår om man lyckas är i Asplunds behandling av maktteoretiskt intresse. När man inte hälsar på sin granne utövar man exempelvis en form av mikromakt, man *kan* hälsa men *gör* det inte. Här är den partikulära beskrivningen mera talande än tom. den något mera generella – 'Svensson är sur på Larsson' säger förfärligt lite. Vardagliga händelser kan således analyseras med stor teoretisk behållning, såsom även i t.ex. *Notes on the Art of Walking* (Ryave & Schenkein 1974), och särskilt inom just etnometodologin (till vilken disciplin denna hör som klassisk text) har ju vardaglighet studerats för att greppa livets komplexitet. Poängen ligger i att det vardagliga normalt är skymt av sin vanlighet, på samma sätt som det kan vara oerhört svårt att finna något som står precis framför ens ögon.

Återgå till den vanliga arbetsdagen på det vanliga kontoret. Vad är det som görs på detta kontor? Vi kan få en instrumentell förklaring; allt görs för att "färdigställa en rapport". Vad som avses med detta kunde diskuteras, men vi skall anta att rapporten är sig själv nog. Allt springande, kaffedrickande och förstrött plockande med papper skall då förstås som en del av denna större, målinriktade verksamhet. Att allt som görs inom ramen för denna arbetsdag knappast kan vara direkt nödvändigt för producerandet av denna rapport torde vara ett försvarbart antagande. Istället ser vi i denna vanliga arbetsdag en stor mängd av mer eller mindre automatiska beteenden, samtidigt som vi kommer att hitta en mängd aktivitetssfärer där det helt enkelt inte är möjligt att utföra direkt instrumentella handlingar. En del saker görs då utan egentlig intention, medan en del tid går åt till att vara i beredskap för de egentliga eller viktiga handlingarna. För att förenkla denna beskrivning kommer jag enbart att tala om två specialfall av detta, som har fördelen att vara delvis sammankopplade och i allra högsta grad vardagliga. Dessa fall kommer jag att benämna *tråkighet* och *väntande*.

TRISTESS

Läser man företagsekonomisk teori presenteras man en bild av företagsekonomiska handlingar som instrumentella och ständigt aktiva. *Status quo* presenteras på sin höjd i form av en varning, dvs. något att undvika så långt som möjligt. Rörelse, handling etc. presenteras som exempelvis strategins första lag, medan de stillastående företagen på sin höjd tas upp som fallstudier där läsaren förväntas rekommendera förändring som lösning på detta fatala misstag, att vara statisk. Byter man nivå ner till den enskilde handlaren i den företagsekonomiska strukturen hittar man mycket skrivet om t.ex. motivation och karriärutveckling. I och med detta presenteras den enskilda individen i organisationen ofta som en mikrovariant av organisationen självt, med samma krav på utveckling, framfart och avancemang. Likaså kan man se till vad inom den ekonomiska sfären som blir rapporterat, såväl inom det akademiska som i mera publiktyllvända alster. I dylika presenteras så gott som alltid extremt framgångsrika handlingar och företag, alternativt hiskeliga skräckhistorier. Vad gäller framgång publiceras det åtminstone några dussin tidskrifter med global läsekrets inom vad man kunde kalla företags-pornografi, med vilket jag avser kulörta magasin av typen Fortune, Forbes, Business 2.0 samt Fast Company, i vilka företag viks ut för läsaren att beundra och skärskåda. Vad som presenteras här är företaget som hjälte, med det förutsägbara lyckliga slutet (tills nästa äventyr, jfr. Gustafsson 1984). Böcker av typen *Funky Business* (Nordström & Ridderstråle 1999) utvecklar detta genom att omvandla beskrivningar av framgång och förändring till normativa utsagor av typen "Sätt fart och det ännu snabbare" (ibid. s. 33). Kritiska analyser av företagsekonomisk handling har ofta slagit över till den andra sidan. I motsats till glättiga framgångsberättelser presenterar man ofta företagsvärlden som något skrivet av bröderna Grimm (de ursprungliga sagorna, inte de utspädda nutida varianterna). Företag blir arenor för allehanda snaskigheter, från medeltida våld (Burrell 1997) till sexuella perversioner (Brewis & Linstead 2000). Även i mindre aparta beskrivningar hittar man inte sällan repressivt maktutövande och kapitalistiska konspirationer (se t.ex. Alvesson & Willmot 1992). Mycket inom samhällsvetenskapen har faktiskt en tendens att likna konspirationsteorier, i och med sina antaganden om mörka krafters spel med människor som spelknappar. Som bland annat Czarniawska (1999) har diskuterat ligger det i viss mån i spelets natur att beskrivningar av aktiviteter måste presenteras på ett sätt

som lyfter fram de speciella sidorna i dessa, om inte annat så av rent litterära orsaker. Det är helt enkelt meningslöst att berätta en uddlös historia, och eftersom antingen framgång eller elände automatiskt ger en beskrivning en poäng fungerar dessa som retoriska grepp vilka är både tillåtna och lätta att ta till. Framgång och elände blir så självskrivna troper för det företagsekonomiska skrivandet.

Tråkighet, å andra sidan, är trots sin allmänna förekomst i det företagsekonomiska livet inte ett ofta diskuterat fenomen. Till en del beror detta troligen på att det som fenomen är mycket svårt att precis fånga. Jag hänvisar inte här till den typ av extrema *ennui* som vissa franska fenomenologer ville se som människans lott (se Sartre 1943/1994), ej heller barnets klagan om att det inget har att göra. Istället är jag här intresserad av den moderata avsaknaden av stimuli. Inte total avsaknad av stimuli, utan av en mättnadsprocess (Asplund 1967) och en rutin av stimuli som gör det svårt att särskilja dem. Tristess beskrivs ofta som en *brist* (se Klapp 1986, Caldwell et al. 1999), en avsaknad. I denna mån kunde tristess ses som en ekonomisk fråga, eftersom ekonomi kan beskrivas och ofta beskrivs som en teori om knapphet. I mycket av det lilla som skrivits kring tristess har just avsaknaden av mening lyfts fram som ett definierande drag (O'Hanlon 1981, jfr. Marcuse 1968), alternativt bristen på kunskap eller utmaningar i en specifik situation (Iso-Ahola & Weissinger 1987, Csikszentmihalyi 1990). Vad jag hänvisar till är dock något mycket enklare. Istället för att presentera tråkighet som ett patologiskt tillstånd vill jag argumentera kring tråkighet som ett tillstånd av icke-reflekterande och självverkande handling, dvs. tillstånd där allt är bekant. Vad som avses är alltså ett fenomen där ting övergår i att bli vardagliga. Betänk den vanliga arbetsdag som inledningsvis hänvisades till. Vad som kännetecknar denna är att den är *tråkig*. Detta skall inte ses som ett moraliskt fördömande, och därmed ej heller som att detta är en situation som kräver förändring. Snarare är det en fråga om hur vi kan presentera det levda livet i företag på ett möjligast ärligt sätt. Jag upplever t.ex. ofta att en väldigt stor del av mitt dagliga arbete är tämligen tråkigt. Mitt arbetsrum ser ut som det gjort redan en längre tid, jag irriteras av samma saker i min dator och jag skriver i stort på en text jag skrivit såpass länge att den inte längre väcker någon större passion hos mig. Detta till trots är jag långt ifrån missnöjd med mitt arbete, utan har observerat att denna rutin och

relativa tråkighet har medfört att jag faktiskt producerar en del text, i brist på bättre sysselsättning. Att beskriva mitt arbete som ett intellektets äventyr upplever jag som en romantisk fantasi. Vill man få en bild av vad jag egentligen gör hela dagarna är det viktigt att inse att vad som för en observatör verkar vara djup tankeverksamhet (går oroligt över golvet, plockar i bokhyllan, rynkar pannan) för mig kan vara rent reflexmässiga handlingar utan egentligt innehåll, i en gängse betydelse. Vad jag då menar med att säga att den vanliga dagen på det vanliga kontoret är tråkig är att presentera den tämligen självklara slutsatsen att den inte är speciell i ögonen på de människor som verkar i kontoret. Den dagliga lunken fortgår utan alltför stor doser av reflektion, och mycket som sker är så osedvanligt vanligt för deltagarna att man kan kalla handlingarna däri för rutinmässiga.

Att diskutera tråkighet inom sfären för arbete och ekonomi är således ett sätt att hantera vad Gustafsson (1994) har kallat "självklarhetens mur". Med detta förstås den tendens i tänkandet som gör att vi ser vår egen kulturella miljö som naturlig och självklar – vilket således gör den osynlig för oss. Organisatoriskt liv är oftast tråkigt, dvs. självklart och otillräckligt distinkt. Det ligger så gott som i definitionen av organiserad handling att det skall vara det. Detta gör också att studier av organisationer oftast hoppar över mycket av vad som egentligen pågår eller beskriver detta på ett sätt som kan kännas onaturligt. Att det för en flygvärdinna kan vara trist att stå och le hela dagarna – ett specialfall där det yttre tecknet på stimulation blivit en rutin – är kanske inte överraskande, men när detta beskrevs av Hochschild (1985) blev det hela plötsligt en fråga om dominans och företagets kontroll över de anställdas känslor. På så sätt blir plötsligt en mycket vanlig handling för en flygvärdinna, att le, presenterad på ett sätt som gör den rafflande. Företaget har flygvärdinnorna oförmärkt slagit sina slemmiga tentakler kring deras känslor och manipulerat dem att le när de egentligen vill grina illa. Denna form av *avslöjanden* är viktiga för samhällsvetenskapligt skrivande, eftersom de garanterar ett intresse. Avslöjanden kan också tillskrivas en teoretisk dimension, såsom de t.ex. får inom den kritiska teorin med dess diskurs om medvetliggörande. Utmärkta skäl som dessa är, blir frågan dock varför det överhuvudtaget skall avslöjas så mycket, en tendens som jag har kallat för den konspiratoriska. Istället kunde man argumentera för en acceptans av

det tråkiga *som tråkigt*. Det är för oss inte nödvändigt att tränga igenom självklarhetens mur, bara att vara medveten om den och vara kapabel att beskriva den.

Eftersom den utvecklingsiver som driver det företagsekonomiska författandet redan proklamerat att vi lever i ett post-fordistiskt och post-industriellt samhälle (se t.ex. Castells 1996), och därmed implicit antar att vi lämnat Taylor (1911) och Fayol (1916) bakom oss, har rutin fått en otrevlig klang. Det goda arbetet av idag skall enligt en skrämmande enig hop HRM-forskare ha lite eller ingen rutinmässig komponent. Den fashionabla diskussionen kring lärande organisationer distanserar sig tämligen explicit från rutiner och rutinisering, om det inte gäller metafysisk sådan som i s.k. "double-loop learning". De enda som egentligen studerar rutin idag verkar faktiskt vara forskare med ett intresse i ergonomi. Ändå är rutin en av de huvudsakliga sätt på vilken någon som helst inläring och därmed organisering är möjlig. Wittgensteins språkfilosofi poängterar bland annat upprepningens centrala betydelse vid lärandet av ett språk, och visar på problemet med betydelse vid t.ex. regelföljande. Om vi antar att man behöver förstå vad det innebär att följa en regel för att följa en regel, hamnar vi in i ett cirkelresonemang. För regeln för att följa en regel kräver en regel för att följa regeln osv. i oändlighet. Till syvende og sist, konstaterar Wittgenstein, måste regelföljande bottna i en blind acceptans – att följa regeln blir synonymt med att blint kopiera ett beteende. På samma sätt kan kunskap att utföra något ses som bortom det intellektuella, något som t.ex. betonats i diskussionen om 'tacit knowledge'. Att verkligen bemästra något innebär ofta att ha lärt sig det så grundligt att rutinerna befinner sig någonstans 'längre in' än det uttryckbara. Rutiner, och vår naturliga ovillighet att jämföra dessa med exempelvis mästertligt hantverk, fungerar på ett liknande sätt. De är strukturer vi anammat till den grad att de kanske inte längre kan göras begreppsliga utan existerar så att säga i ryggmärgen. Sådant existerande skulle ha med sig att dessa strukturer inte längre kan förklaras via den enkla formen 'eftersom A så B'.

Vi kunde beskriva det tråkiga som ett tillstånd i avsaknad av explicit mening, en situation där tillskrivandet av mening blir en rekonstruktion av det skedda. Detta, att acceptera en form av meningslöshet i företagsekonomisk handling är naturligtvis i viss mån kätterskt.

Dylika handlingar är igenkännbara främst på grund av att de är så målinriktade. Vad jag diskuterar här är de tillstånd där rutin och därmed ritualisering gjort vissa beteenden omöjliga att naturligt beskriva utgående från en kausal och målinriktad intention, främst därför att personen som utför dem gör det i ett tillstånd av naturligt blind acceptans. Genom att på detta sätt avdramatisera meningen med företagsekonomiska handlingar vill jag också lyfta fram det fortgående och emergenta i företags skeenden. Min position är således anti-funktionalistisk (jfr. Malinowski 1944, s. 28-29) och processinriktad. Jag skall nu försöka antyda hur jag menar att en teori om vardaglighet i företagsekonomi kunde se ut.

VAR DAG

Genom att ignorera vanliga antaganden *a priori* om det betydelsefulla hos företag och skeendena inom dem vill jag peka på möjligheten att studera företag på ett mindre tillskruvat sätt. Då företagsekonomi ännu långt lider av sin nära anknytning till modernismen, har fältet som en vetenskaplig disciplin varit tvungen att presentera en fasad av kontinuerlig utveckling. *Vanlighet*, i bemärkelsen 'liknande som tidigare', har därför varit ointressant för forskningen. Det jag ser som orsaken till detta, vårt beroendeförhållande till det modernistiska projektet, har slående beskrivits av i *Kosmopolis* (1995), där Stephen Toulmin visar hur en förmodern acceptans av mänsklig och kosmologisk felbarhet ersatts av en ohämmad tro på möjligheten till utveckling. Den modernism som upplysningen förde med sig "förfuskade det humanistiska arvet" med sin negativa attityd till acceptans av det mänskliga tillståndet. På ett sätt som påminner om Heideggers kritik av det teknologiska tänkandet såg modernismen alla lösningar, tekniska såväl som organisatoriska, som temporära steg i en ständig strävan mot ett Utopia. Denna utopism lever fortfarande kvar i mycket av vad som skrivs om företag, och är av distinkt moralisk typ. Man reagerar på beteckningen 'tråkigt företag' eftersom man är intränad i idén att företag skall vara *något bra* eller *bra för något*. Att arbeta i ett tråkigt företag låter illa, att acceptera det förfärligt. Omedelbart när man konstaterat att en företagsekonomisk handling eller situation (jag skall här ignorera distinktions-problemet) är tråkig krävs man på en utsaga om hur detta kunde motarbetas, dvs. man förväntas

komma med ett normativt råd eller en analys på basen av vilken en sådan kan formuleras. Företagsekonomi finns i denna bild inte till för att studera företag utan för att förbättra dem. Detta är vad jag vänder mig *emot*.

Den amerikanske sociologen Wayne Brekhus (2000) har skrivit ett upprop till forskning kring det prosaiska: *A Mundane Manifesto*. I denna konstaterar han att det finns nog så mycket studier om det intressanta, men trots detta saknas det ofta intressanta studier, speciellt inom det vanligaste området – det socialt ointressanta. Han utvecklar detta genom att bl.a. önska att man inom samhällsforskningen skulle 'vända på steken' och analytiskt markera det socialt ointressanta, påpekanade att det finns en mängd forskning om socialt engagemang och förändring men knappast någon om apati och stillastående. Analytiska studier av företaget där *inget särskilt händer* kan på detta sätt genom kontrastering lära oss något om vad företagsekonomisk handling är i praktiken. Istället för att presentera best-case-scenarios, vilket vetenskapliga modeller ofta är, skulle dylika studier kunna visa på hur företag kontinuerligt fortsätter med sina aktiviteter. I evolutionsteorin är dessutom just detta, överlevande, betydligt centralare är förändring/mutation, just för att det är ständig och fortgående överlevnad som skapar möjligheten för förändring. Ett system fångat i en spiral av ständig förändring hinner aldrig stabilisera sig, och går oftast under. Detta är t.ex. antagandet bakom teorier om 'punctuated equilibria' (Gould & Eldredge 1977), där långa perioder av stillastående avbryts för att under en kort tid fluktuera vilt. Även om det finns en poäng med att studera dessa korta ögonblick av kaotisk mutation finner jag det märkligt att företagsekonomisk forskning så långt har koncentrerat sig på denna typ av exceptionella ögonblick. Långt verkar man ännu vara fångad av ledarskapsforskningens problem; att bli förhäxad av de få färgglada – att forska i påfåglar.

Det tråkiga företaget är således i någon mån synonymt med det icke studerade företaget. Aspekter av detta företag kan med all säkerhet hittas i alla företag, eftersom de vardagliga/o-intressanta handlingar som här intresserar oss är de som utförs kontinuerligt i alla företag. En parallell kan här dras till den metodkritik som anlagts av David Silverman (1993), där han hävdar att fascinationen för berättelser (intervjuer, narrativ

metod etc.) gjort att forskning allt mer börjar närma sig en slags journalism. Istället vore noggranna analyser av mikropraktiker en väg att utveckla vardagsteori inom företagsekonomi. Vad jag här nu vill göra och tala för är dock inte den typ av tekniska mikroanalyser som gjorts inom exempelvis etnometodologin, utan istället diskutera de element av vardaglighet som bildar ramen för handling inom företag. Dessa kommer i viss mån med nödvändighet att vara mikropraktiker, men mitt intresse ligger inte i att analysera dem på just denna nivå utan att i dem se vissa generellare tendenser. Wayne Brekhus (se ovan) har exemplifierat en liknande ståndpunkt genom att hänvisa till en märklig förskjutning i hur exempelvis marginaliserade grupper ofta studeras. Pekande på två specifika exempel, queer studies och skrivande om livet i afro-amerikanska ghetton, konstaterar han att det är långt vanligare att skriva om icke-representativa uttryck för dylika än det är att söka mera vanliga former för liv som exempelvis ghetto-bo. Vad gäller studier av homosexualitet har dessa oftast (enligt Brekhus) koncentrerat sig på mycket extrema varianter av 'gayness', exempelvis transsexualitet, fetischism och livet i mycket starkt homogena områden (exempelvis verkar San Francisco och Manhattan starkt överrepresenterat). Uttrycket 'keeping it real' i studiet av livet i exempelvis Los Angeles svarta förstäder används å sin sida som ett berättigande för att beskriva oerhört våldsamma gängmedlemmars livsstil, där tom. en obevandrad lätt inser att gatugång torde företräda en extrem om än mycket synlig variant av livet i ett ghetto. Något liknande finner man i Howard Becker's diskussion om studiet av drogbruk (1963), där antagandet fortfarande är att människor i de socio-ekonomiska marginalerna på något sätt företräder 'droganvändare' generellt och *a priori*, och att medelklassens bruk av narkotika sedan beskrivs som särfall av 'flykt-knarkandet'. I inget av fallen förespråkar dessa en analys av mikroprocesser. Snarare är det en fråga om fokus. Vad Brekhus och Becker kritiserar (implicit), och jag med dem, är ett perspektiv på det studerade som lägger vikten på det mest synliga i det. Studier av mikroprocesser kan dock vara tjänliga för att uppdaga det intressanta i vad vi ofta tar för givet. Strävan kunde dock vara att både observera det oansenliga och att kunna finna allmännare tendenser bakom det fyrverkeri av fascinerande observationer varje mera djupgående kvalitativ analys genererar, så att forskaren kan utnyttja närheten till empirin utan att förblindas av dess narrativa glans.

ATT VÄNTA

Vi kunde nu begrunda *väntandet*. Att vänta på andra verkar vara en av de vanligare sysselsättningarna i dagligt liv. Enkelt definierat kan vi säga att väntande är ett mellanläge, en period mellan två distinkta aktiviteter. Detta kan så inkludera både enkla köbeteenden och köer i interaktioner, dvs. inväntande på andras insatser i aktiviteter som utförs i samarbete. Enkla köbeteenden kan bestå av såväl fysiskt köande (vänta på sin tur vid kopianator, fax etc.) och väntande på materiel såsom utskrifter eller andra resurser. Att vänta på en buss räknar jag således till väntande, medan väntande på tur till butikskassan vore ett fysiskt köande. Ju mera immateriellt detta väntande blir, desto svårare är det att enkelt säga vilken typ av interaktion det är frågan om. Att vänta i telefonkö är i viss mån fysiskt (vänta på sin tur) men också ett väntande på materiel (service, information). Samtidigt är det en form av kö i en interaktion, dvs. en väntan på att inleda eller fortsätta en interaktion. Väntande är i denna bemärkelse trots sin synbarligen inaktiva natur en interaktionsprocess. När vi väntar befinner vi oss i någon form av interaktion med antingen vår omvärld eller med en annan person, med skillnaden att detta väntande är *tråkigt* i den bemärkelse jag diskuterat ovan, dvs. fattigt på igenkännbara stimuli.

Asplund (1987) har lanserat begreppet "responsorium" för att beskriva situationer i vilka aktörer existerar i en situation av total social responsivitet. I en dylik situation interagerar aktörerna på ett sätt som upprätthåller en social beteendesevens emellan dem där yttre aktörer är uteslutna. Asplunds exempel innefattar personer inbegripna i ett telefonsamtal eller en stilla flirt under en middag. I varkendera fallet kan utomstående delta i den egentliga handlingen, till den grad att ett inflikande av en dylik betecknas som att denne 'stör'. Vi är kontinuerligt involverade i dylika responsarier, situationer där vi förväntas agera i växelspel med en annan part. *De facto* är det i en sådan situation vi befinner oss när vi skall agera i den vardagligaste av alla ekonomiska transaktioner, betalandet i en snabbköpskassa. Här förväntas vi stå på pass tills personen i kassan genomfört ett bestämt antal mindre handlingar av typen 'dra varorna över läsaren', 'knacka in på maskinen', 'avläsa resultatet' och 'säga priset'. Därefter räcker vi över betalningsmedel, en handling som kan inbegripa kalkylering av betalningsalternativ, huvudräkning (för att ge korrekt växel) och allmänt letande i fickorna. Efter att detta utförts på ett korrekt sätt,

kommer vår motpart att räcka över kvitton för signering alternativt växel och slutgiltig kvittens. Normalt kommer också en mängd av sociala mikroaktiviteter, av typen 'titta i ögonen', 'säga hej', 'tacka', och i vissa fall 'flirta lätt alt. vildsint' att äga rum. Kommer personen bakom kassan att stiga upp och gå sin väg (exempelvis för att hämta mera växelmynt), hamnar jag i en väntefas. Eftersom jag befinner mig i ett responsorium kommer jag att dra mig för att inleda en diskussion med någon annan utan väntar tills vår interaktion kan återupptas och slutföras. Även om jag, som begåvats med en orolig natur, antagligen kommer att hålla på med mindre sysslor under denna vänteperiod – läsa kvällstidningarnas rubriker, räkna hur mycket växelmynt jag har *et cetera* – är jag huvudsakligen sysselsatt med att *göra ingenting*. För en människa med erfarenhet från tjänstgöring i en armé kommer detta tillstånd att kännas bekant, eftersom att *stå beredd* är en så pass central del av det militära arbetet. Aktiviteten av att inte göra är i varkendera fallet en direkt motsats till intentionell handling. Istället representerar de aktiviteten av att vara *redo*, i ett tillstånd av uppdämd aktivitet. Observera dock att vi är mycket kapabla till att gå in i denna typ av tillstånd. Vore vi icke kapabla därtill skulle responsoriet kollapsa, jag skulle vandra bort, oförmögen att enkelt återgå till betalandet. Dylika tillstånd är naturligtvis ständigt återkommande i organiserad aktivitet, men eftersom de inte utgör exempel på synlig aktivitet ignoreras de ofta. Handling upplevs i allmänhet som något man skall kunna observera på alla nivåer, så att avsaknad av handling på en nivå (individens) inte kan innebära aktivitet på annan nivå (organisationens), åtminstone inte accepterbart sådant (vilket föranlett saker som taylorism, re-engineering, outsourcing *et cetera*). Betraktar vi så åter än gång vårt antagna vardagliga kontor, kommer vi att märka att en hel del av människorna däri egentligen väntar på input från andra. På ett sätt vi kunde metaforiskt likna vid hur människors liv från genernas perspektiv består i 99.98% onödigt hängande och en försvinnande liten tid görande något nyttigt, dvs. sexuell fortplantning (se Dawkins 1989), så består mycket av modernt arbete av redundant väntande, men ändå så att det viktiga blir handhaft genom att kopplingarna står till förfogande när de behövs.

Eftersom företagsekonomisk forskning i första hand borde studera vad som händer i företag, inte hitta på sätt på vilka man skulle vilja att företag fungerade, torde det vara

viktigt att analysera denna typ av överflödighet och beredskap. Därtill är det antagligen av betydelse att inse att individer inte alls alltid behöver vara medvetna om att deras beteende och aktiviteter kan beskrivas så. Beredskap skall inte här förstås som yrkesmilitärens vaktande på helspänn, ett tillstånd där minsta input kan resultera i (bokstavligen) explosiv verksamhet. Istället kan vi kanske förstå vissa former av organiserad handling som kedjor av diakrona responsorier, så att vi flyter ut och in i interaktioner på sätt som upprätthåller den totala sociala responsiviteten i dessa men som ändå möjliggör att flera dylika pågår synkront. Människor är kapabla att hålla 'i huvudet' en enorm mängd social information, och sålunda också oerhört flexibelt flyta tillbaka in i responsivitet, fastän denna skulle ha avbrutits. Denna kapacitet att *vänta* kan så också förstås som en grundläggande förutsättning för att organiserad aktivitet skall vara möjlig. Den representerar alltså en på det stora hela osynlig infrastruktur (ett ord jag valt noggrant) för företagsekonomisk aktivitet.

Vad gäller denna text, är detta intressant främst pga. dessa aktiviteters osynlighet. Att studera väntande kräver en känslighet som inte tenderar utnyttjas i företagsekonomisk forskning, inte minst därför att skillnaden mellan beredskap och drönande kan vara och är hårfin. Detta till trots kunde man med största sannolikhet lära sig mycket om organisationers verkliga mekanismer genom att studera hur man väntar, hur man köar och hur man står till förfogande i en organisatorisk kontext. Till exempel är det inte sagt att alla former av väntande i responsorier är av den typ att aktiviteten kan riktas i en annan riktning, även om jag verkar säga det ovan. Som min kollega Tina Karrbom påpekade bildar exempelvis telefonsamtalet ett responsorium som är svårt att avlägsna sig från. Väntar man i en telefonkö eller på att ens samtalspart skall återvända är man låst in i denna specifika uppgift, ett strikt köande. Att invänta information är å sin sida en mycket mindre låst situation, och mycket av de sociala aktiviteterna i organisationer verkar ske mellan individer som alla i någon mån inväntar information någonstans ifrån. Ett ytterligare exempel kunde vara hur köer till resurser av typen kopieringsmaskiner (en ikonisk kontorsmaskin om någon) förhandlas i en organisation, något varje människa som tillbringat sin tid på ett kontor vet är långt ifrån enkelt. Observera att alla mina

exempel här kommer från arbete i kontor, och att liknande processer (eller mera bestämt, pauser i processer) torde kunna hittas i alla slag av organiserad verksamhet.

Poängen ligger i att där företagsekonomi redan strävat till utveckling genom att gå från studiet av statiska fenomen till processer, förespråkar jag här en vidare syn. Det binära motsatsparet statiskt–dynamiskt bortser nämligen från den inneboende dynamiken i stasis och den flyktiga naturen hos föränderlighet. En paus i en process är inte synonymt med introduktionen av stasis i en dynamik, ej heller är det givet att t.ex. ett förändringsprojekt i en organisation betecknar en dynamisk fas i en statisk organisation. Problemet är att företagsekonomi begåvat uttrycken med moraliska värderingar, och vi har svårt att tänka oss t.ex. stillastående som något annat än en brist som skall rådats bot på. Detta till trots är t.ex. väntande och stillastående existerande fenomen i moderna organisationer, och därmed borde det vara företagsekonomins plikt (även detta ett noga utvalt ord) att studera även dessa.

DET VANLIGA

En mera extensiv företagsekonomi kan inte begränsa sig till att studera endast det som tycks den mest 'företagslikt'. Gör den det talar vi inte längre om vetenskap i någon egentlig mening, utan om en ideologi, ty skillnaden mellan dessa två system av kunskapsbildning (med vilket jag här förstår vilken som helst struktur som skapar upplevelser av kunskap, en syn på t.ex. vetenskap som inspirerats av Richard Rorty (1989, 1998)) ligger just i att den senare betraktar endast det som passar dess etik som värdigt att diskutera. Klarar inte företagsekonomi av att "kill your idols", kommer den aldrig att kunna utvecklas som en samhällsvetenskap utan kommer att bli en allt mer kringskuren diskurs, och riskerar att falla in i en fullkomlig autism, där inget utanför den egna diskussionen längre kan inträda. Att släppa in det smutsiga in i Akademiens hallar är inte revolution, det är ett desperat livräddningsförsök. Det vanliga, de fattiga (Hardt & Negri 2000, s. 156-159), gåvorna (Mauss 1924/1990), de lortiga (Douglas 1966), alla står de utanför. Och vi borde kanske släppa in dem.

Det vanliga ställer mycket på huvudet. Det vanliga kan inte angripas direkt, kan inte särskiljas, kan inte reduceras. Det vanliga är SVÅRT, och kräver mycket av forskaren. Men till skillnad från de lättköpta segrar som banal företagsekonomisk teori kan ge, kan en teori om det icke-speciella lära oss något, bilda oss. Och till skillnad från det mesta som görs i företagsekonomins namn, vore studier av det vanliga vetenskapliga. Inte vetenskapliga i meningen att de ser vetenskapliga ut (använder metoder, refererar till böcker, använder forcerat språk), utan vetenskapliga i meningen att de studerar världen. För denna, vill vi det eller ej, är för det allra mesta alldeles och fullständigt vanlig.

REFERENSER

- Alvesson, M. & Willmott, H. (eds.) (1992): *Critical Management Studies*. London: Sage.
- Asplund, Johan (1967): *Om mättnadsprocesser*. Uppsala: Argos.
- Asplund, Johan (1987): *Om hälsningsceremonier, mikromakt och asocial pratsambet*. Göteborg: Korpen.
- Becker, Howard (1963): *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Brekhus, Wayne (2000): "A Mundane Manifesto" *Journal of Mundane Behavior* 1(1), 89-105.
- Brewis, J. & Linstead, S. (2000): *Sex, Work and Sex Work*. London: Routledge.
- Burrell, Gibson (1997): *Pandemonium*. London: Sage.
- Caldwell, L., Darling, N., Payne, L. & Dowdy, B. (1999): "Why Are You Bored?": An Examination of Psychological and Social Control Causes of Boredom Among Adolescents", *Journal of Leisure Research* 31(2), 103-121.
- Castells, Manuel (1996): *The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume 1: The Rise of the Network Society*. Malden, MA: Blackwell.
- Czarniawska, Barbara (1999): *Writing Management: Organization Theory as Literary Genre*. Oxford: Oxford University Press.
- Dawkins, Richard (1989): *The Selfish Gene (2nd ed.)*. Oxford: Oxford University Press.
- Douglas, Mary (1966): *Purity and Danger*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Fayol, Henri (1916): *Administration Industrielle et Générale*. Paris: Dunod.
- Gould, S. & Eldredge, N. (1977): "Punctuated equilibria: the tempo and mode of evolution reconsidered" *Paleobiology* 3, 115-151.
- Gustafsson, Claes (1984): *Hero-myths and manager-descriptions*. Memo-Stencil #92, Företagsekonomiska institutionen vid Åbo Akademi. Åbo: Åbo Akademi.
- Gustafsson, Claes (1994): *Produktion av allvar: om det ekonomiska förnuftets metafysik*. Stockholm: Nerenius & Santérus.
- Hardt, M. & Negri, A. (2000): *Empire*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hochschild, Arlie (1985): *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Iso-Ahola, S. & Weissinger, E. (1987): "Leisure and Boredom", *Journal of Social and Clinical Psychology* 5(3), 103-121.
- Klapp, Orrin (1986): *Overload and Boredom*. New York: Greenwood Press.
- Malinowski, Bronislaw (1944): *A Scientific Theory of Culture*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

- Marcuse, Herbert (1968): *Den endimensionella människan*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Mauss, Marcel (1924/1990): *The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. New York: W.W. Norton.
- Nordström, K. & Ridderstråle, J. (1999): *Funky Business*. Stockholm: Bookhouse.
- O'Hanlon, J. (1981): "Boredom: Practical Consequences and a Theory", *Acta Psychologica* 53(1), 53-82.
- Rorty, Richard (1989): *Contingency, Irony and Solidarity*. New York: Cambridge University Press.
- Rorty, Richard (1998): *Truth and Progress*. New York: Cambridge University Press.
- Ryave, A. & Schenkein, J. (1974): "Notes on the Art of Walking", in Turner, R. (ed.) *Ethnomethodology*, Middlesex: Penguin.
- Sartre, Jean-Paul (1943/1994): *Being and Nothingness*. New York: Gramercy.
- Silverman, David (1993): *Interpreting Qualitative Data*. London: Sage.
- Taylor, Frederick (1911): *The Principles of Scientific Management*. New York: Harper and Brothers.
- Toulmin, Stephen (1995): *Kosmopolis*. Stockholm: Ordfront.

Pink Machine är namnet på ett forskningsprojekt inom Institutionen för Industriell Ekonomi vid KTH. Dess syfte är att studera de ofta glömda icke seriösa drivkrafterna bakom den tekniska och ekonomiska utvecklingen. Vi lever nämligen i det konstgjordas verklighet, en där tekniken nyskapat, byggt och omformat nästan allt som omger oss. Om du ser dig omkring i den moderna världen, ser du att den består av saker, av artefakter. Till och med det immateriella formas och nyskapas av tekniker - pådrivna av det ekonomiska förnuftets imperativ.

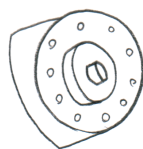
Som Lev Vygotsky och Susanne Langer påpekar, har alla de saker du ser omkring dig, alla dessa tekniska underverk, först fötts i någons fantasier, drömmar, hallucinationer och visioner. Dessa saker, som genom sin efterfrågan styr lokala och globala ekonomiska processer, har för det mesta rätt liten kontakt med det vi brukar kalla "livsnödvändigheter". Snarare, kunde man säga, styrs ekonomin i stort av mänsklighetens bottenlösa törst efter smycken, leksaker och underhållning. Av någon anledning - vetenskapens inbyggda strävan efter att tas på allvar, måhända - har dylika aspekter i mycket begränsad grad uppmärksamats inom teknisk och ekonomisk forskning.

Det vetenskapliga allvarets färg är grå, menar Goethe, medan livet färgas grönt. Vi vill här ta fram ännu en färg, lättsinnets, och den är rosa.

I *The Pink Machine Papers* vill vi dock bredda perspektivet något, ge också vetenskapen en ton av rosa i kanten. Vi vill framför allt skapa ett forum för halvfärdiga vetenskapliga rapporter, filosofiska gissningar och idéutkast. Vi vill alltså föra en forskningsanknuten dialog kring vetenskapliga idéer innan vi utvecklat dem till fastlåsta och stela - grå - slutrapporter och avhandlingar.

Slutligen: själva uttrycket "The Pink Machine" kommer från en intervju utförd i samband med tunga industrileveranser, där en köpare av ett dieselmotorsverk i månghundramiljonklassen sade att han egentligen skulle ha önskat sig sina maskiner rosafärgade.

Claes Gustafsson

www.pinkmachine.com

pink machine indek kth 10044 sthlm sverige